

Власюк І. М.

(м. Житомир,

Житомирський державний університет

імені Івана Франка)

СТАНОВИЩЕ ПРАВОСЛАВНИХ НА УКРАЇНСЬКИХ ТА БІЛОРУСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Дослідження становища православного білоруського та українського населення у Речі Посполитій зумовлене необхідністю пошуку об'єктивної оцінки релігійної політики цієї держави. Важливим, на наш погляд, для досягнення мети є застосування порівняльного аналізу становища православних, католиків та уніатів.

З проблеми дослідження існує достатньо багата наукова література дореволюційного, радянського та сучасного періодів. Однак, оцінки становища православних, уніатів в низці досліджень є конфесійно протилежними, суперечливими, із замовчуванням невігідних фактів, кон'юнктурними тощо. Тому, незважаючи на значну дослідженість проблеми, існує потреба, особливо в умовах сучасного переосмислення багатьох проблем в історичній науці, звернення до такої складної теми. Ця стаття не претендує на всеохоплююче висвітлення проблеми, а лише найбільш складних та дискусійних її аспектів.

Певні аспекти цієї складної проблеми розглядалися у різні періоди відомими російськими, українськими та білоруськими істориками (М. Коялович, М. Іванишев, О. Левицький, М. Петров, С. В. Голованов, Ф. Кривонос, І. К. Смолич, А. Романчук, В. Серапинас, В. Швед, Я. А. Юхо, архієпископ Афанасій (Мартос), Я. Карський, С. М. Плохій, І. Чарота, М. Єрмолович, І. Власовський, Я. Д. Ісаєвич та ін.).

Для того, щоб об'єктивніше оцінити роль православної віри на українських та білоруських землях, ми маємо звернути свій погляд на

попередню історію (до 1569 р.). З прийняттям християнства за східним, візантійським зразком землі Київської Русі стали об'єктом поширення нового релігійного світогляду та відповідної культури. Варто зазначити, що християнство суттєво змінило внутрішній світ ранньосередньовічної людини, незважаючи на тривалий період існування двовір'я на Русі. Однак, зовнішній чинник виявився більш впливовим на подальші події та світогляд населення, державотворчі процеси.

Монголо-татарське панування на землях південної Русі-України призвело до переміщення людських, матеріальних та духовних ресурсів на північ. Однак, населення цих земель у подальшому намагалося зберегти православну віру, вбачаючи в ній не лише душевний порятунок від лихоліття, а й своєрідну слов'янську самоідентифікацію.

Щодо православного населення Білорусі важливо зазначити, що воно знаходилося у кращому становищі, ніж українське, оскільки змогло в союзі із добре озброєним литовським військом ефективно протистояти нападу монголо-татар. Тому важливою є думка відомого білоруського історика М. В. Довнар-Запольського про те, що саме білорусам вдалося серед усіх східних слов'ян зберегти чистоту слов'янського типу [1; С. 25].

Період перебування українських та білоруських земель у складі Великого князівства Литовського має також певні відмінності. Литовські князі прийняли православну віру, мову, звичаї, традиції державотворення та правові норми цих земель. Багато сучасних білоруських істориків, виходячи з цього, вважають Велике князівство Литовське давньобілоруською державою, оскільки і центр цього князівства знаходився на білоруських землях. У релігійному відношенні відбувався подальший розвиток православ'я на цих землях, його зміцнення до того часу, як литовський князь Ягайло уклав Кревську унію 1385 року через династичний шлюб із польською королевою Ядвігою. Після цієї події, у зв'язку із державотворчими та колонізаційними процесами на українських та білоруських землях, дискримінаційним наступом католицизму на їхнє духовне і культурне життя відбувається поступове руйнування традиційного релігійного

світогляду тодішнього суспільства (спочатку в особі певної частини феодалів). Саме цей чинник призвів у подальшому до певних змін духовної оболонки переважно заможної частини білорусів та українців. І все ж становище частини білоруських православних феодалів було більш вигідним. Автономія Полоцької та Вітебської земель, хоч і обмежена певними часовими рамками, відіграла позитивну роль і в релігійній ситуації, що склалася на цих землях. Литовські князі, як ми знаємо з історії, прагнули подолати розкол між віруючими католицької та православної церков через укладення релігійної унії. Контакти між католицьким Заходом та православним Сходом відбувалися тут постійно.

Не можна стверджувати, що українське та білоруське населення звикало до нових релігійних трансформацій, а лише говорити про те, що воно в силу свого важкого становища, на певний час змирилося з існуванням на своїх землях іншої християнської конфесії. Події XIV – XV століть зайвий раз свідчать про те, що в часи найбільшої експлуатації та закріпачення селяни, міські низи, а також феодали цих земель неодноразово боролися за захист своїх прав і православної віри. Тому, на нашу думку, сучасним дослідникам необхідно обережніше говорити про взаємопроникнення та взаємодію православно-візантійської і католицько-романської цивілізацій.

Релігійне становище на українських та білоруських землях у складі Речі Посполитої (1569–1795), як і політичне, культурне, викликає сьогодні неоднозначні оцінки сучасних істориків як в Україні, так і в Білорусі. Важливими у цьому зв'язку є думки, зокрема, відомого українського історика В. А. Ульяновського, який зазначає, що світські історики Церкви віддають перевагу вивченню функціонування церковної інституції в загальнодержавній, етнічній та регіональній системах за хронологічно-етапним вектором послідовності; варто було б вивчати власне духовно-містичне життя Церкви й вірних, виходити з внутрішніх законів життя Церкви, а не виключно з політичних обставин. Наші незнання церковної історії в Україні, вважає він – це значною мірою недостатнє її (цієї історії як історії духу) відображення в цих джерелах [2; С. 5].

Досить часто сучасні дослідники вибірково або слабо застосовують принципи історизму та об'єктивності, що передбачають дослідження певних подій чи явищ в їх конкретно-історичному вимірі, з його особливостями, складнощами та протиріччями, всебічно, з урахуванням різних точок зору. Звичайно, остаточно уникнути симпатій до тієї чи іншої конфесії навряд чи вдасться, однак, все ж слід звернути увагу на факти.

У зв'язку із цивілізаційними змінами, які несло об'єднання двох великих держав – Польщі та Великого князівства Литовського, ми маємо якомога пильніше вдивитися у ці процеси для відповіді на наше питання. Білоруські та українські історики радянського періоду звертали увагу на негативні наслідки утворення й подальшого розвитку Речі Посполитої, вбачаючи в цьому анексію та інкорпорацію Литви (у т. ч. українського та білоруського населення). Частина сучасних білоруських та українських дослідників вбачають у цьому процесі цивілізаційний та культурний вплив Польщі, намагаючись уникати негативних аспектів цього впливу на релігійне та культурне життя, класових протиріч та боротьби, які існували тоді. Не зовсім зрозумілою є позиція частини істориків, коли Брестська унія 1596 року, незважаючи на те, що вона приймалася лише окремими єпископами, подається як своєрідний акт возз'єднання двох церков (православної та католицької). Подальші події на українських та білоруських землях свідчать про існування серйозної опозиції унії (зокрема, це повстання у Білорусі першої половини XVII ст., під час яких були замаху на життя уніатських архієпископів; національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького 1648–1676 рр. тощо).

Важливо зазначити, що прийняття Брестської церковної унії не було загальнонародним виявом з боку віруючих, а лише певною необхідністю та бажанням окремих ієрархів Православної церкви, в умовах, які диктувало політичне об'єднання двох держав. Тому, при усіх нових підходах і думках, які ми маємо у сучасній українській та білоруській історичних науках, багатоаспектності та складності релігійної ситуації в Речі Посполитій, необхідно відштовхуватись саме від цих фактів. Якщо ми розглядаємо

Православну церкву як єдиний складний духовний організм, позиція більшості віруючих має завжди враховуватись в оцінці важливих питань церковного життя (у т. ч. і на сучасному етапі). Брестська церковна унія, незважаючи на різні благі або неблагі наміри тих, хто мав причетність до її укладення, була штучним, а не природним явищем в релігійному житті. Тому, при усій заідеологізованості радянських досліджень щодо названої унії та її розвитку, мусимо погодитися із частиною їх справедливих висновків.

Щодо позиції української шляхти у релігійному питанні важливо зазначити, що вона виступила проти унії мляво та нерішуче. Упродовж останньої третини XVI – початку XVII ст. майже усі князівські родини українського та білоруського походження перейшли у католицьку віру. Це призвело, на думку українських істориків В. А. Смоля та В. С. Степанкова, до втрати етнічної самосвідомості найпотужнішого та найвпливовішого класу [3; С. 26–27]. Білоруський історик Ю. Л. Казаков висловлює думку, що у свідомості білоруської шляхти місцевий патріотизм змінився на державний, Речі Посполитої, однак при цьому вона вважала себе «народом литовським» [4; С. 19].

Коли у сучасній історіографії стверджується думка про спроби тодішнього примирення двох конфесій, ми маємо все ж звернути увагу на те, що православні, уніати та католики у складі Речі Посполитої не були в однаковому, рівноправному становищі. Про це свідчать багато досліджень, особливо дореволюційних авторів. Наприклад, В. Коялович та інші виступали на захист православної віри, використовуючи відомі їм джерела, факти. Хоча багатьох дореволюційних дослідників проблеми становища православних на українських та білоруських землях вважають консервативними, лояльними російському самодержавству, ми маємо розглядати їх праці як цінне джерело для вивчення проблеми.

Можна повністю погодитися з думкою білоруського історика Є. Н. Філатової, яка звертає увагу на те, що якщо проаналізувати дореволюційні польські і російські дослідження по конфесійній історії, то об'єктивнішими у

викладі фактичного матеріалу були російські, православні по вірі, дослідники (праці М. Морошкіна, Г. Шавельського, В. Ізвекова, С. Рункевича, Н. Глибоковського). На її ж думку, білоруська історіографія першої половини 90-х рр. ХХ ст. з національних та конфесійних проблем припустилася низки помилок, оскільки автори публікацій будували свої концепції не на вивченні фактичного та законодавчого матеріалу, а підганяли їх під теорію тільки негативного впливу Російської імперії на ці сфери суспільства [5; С. 76].

Неоднозначними в оцінці Брестської унії були погляди і польських істориків, зокрема кінця ХІХ – початку ХХ ст. Як зазначає у своїй статті українська дослідниця О. Руда, вони розглядали українське питання лише у контексті відновлення багатонаціональної Польщі, зосереджуючи увагу на минулому східних земель Речі Посполитої, однак вони по-різному трактували церковну унію (одні доводили, що вона позитивно вплинула на культуротворчі процеси польського та українського народів, інші ж вбачали у ній причини поділів Речі Посполитої кінця ХVІІІ ст. і польсько-українського конфлікту) [6; С. 67].

Архієпископ Афанасій (Мартос) у своїй книзі «Беларусь в исторической государственной и церковной жизни» (Мн., 2000) зазначає, що до і після вбивства Іосафата Кунцевича у Вітебську (1623) в усій Білорусі продовжувалися переслідування православних та насильницьке навернення їх до унії. Новогрудський уніатський митрополит Велямин Рутський (1613–1637) навернув в уніатство близько 2 мільйонів чоловік, а тим часом навіть єзуїти скаржилися на його жорстокість. Насильства поляків над православними змусили українських козаків узятися в 1637 році за зброю. Незважаючи на те, що за сприяння короля незабаром було підписано мирну угоду, поляки багатьох з козаків порубали і перестріляли, у т. ч. гетьмана Павлюгу [7; С. 139–140].

До православних людей, їх мови, духовних та культурних традицій у Речі Посполитій влада світська та церковна ставилася зневажливо, вважаючи їх людьми другого сорту. Гоніння на православну віру були жорстокими, про що свідчить доля багатьох її сповідників: преподобний Афанасій, ігумен

Брестський; преподобний Макарій, ігумен Пінський; младенець Гавриїл Белостокський. Низка законів, прийнятих на сеймах у Речі Посполитій, була спрямована на дискримінацію та утиски православних: за законом 1688 р. було передбачено вигнання з краю тих, хто переходив з уніатства чи католицизму у другу віру; 1676 р. – заборонялося православним братствам мати будь-які зв'язки із Константинопольським Патріархом (право ставропігії); православним також заборонялося виїжджати за межі краю (покаранням була смертна кара); 1699 р. – заборонялося допускати православних до будь-яких посад в органах міського самоуправління; 1732 р. – заборонялося публічне оголошення православної віри, церковний дзвін; мертвих дозволялося хоронити лише вночі, православні позбавлялись права бути обраними до сенату та обласних судів; 1764 р. – сейм постановив карати смертю тих, хто переходить із католицизму у православ'я; записувати у кріпосні синів православних священиків, якщо вони до 15 років не виберуть іншого заняття [8; С. 7–8]. Важливо зазначити, що польська шляхта та католицьке духовництво часто діяли безкарно проти постанов сейму, короля, тому навіть постанови Владислава IV залишалися мертвою буквою. У релігійному відношенні представники Католицької церкви вважали себе вищими за короля та сенат [9; С. 428].

Ганебним явищем було також відбирання у православних монастирів, церков з їхнім майном та передачу їх у володіння уніатів та уніатського духовенства. Насадження уніатства у Білорусі супроводжувалося позбавленням прав православних віруючих: так, у Полоцьку змушували переходити в унію під загрозою кайданів або вигнання з міста; в Орші, Могильові та Мстиславлі навіть в куренях не дозволяли православним молитися; у Більську (Гродненщина) загрожували смертю міщанам – учасникам хресних ходів тощо [7; С. 132–133].

В умовах кризи та занепаду Православної церкви її ієрархи водночас розуміли необхідність проведення реформ. Одним з них був видатний український релігійний діяч Петро Могила. Він вважав необхідним зростання вимог до пастирів, в умовах нового становища церкви, формування когорти

церковних інтелектуалів, які б відповідали цим вимогам. Було засвоєно і втілено у життя багато католицьких зразків, особливо у сфері освіти [10; С. 80]. Однак, ці реформи були неоднозначно сприйняті і духовенством, і братствами. Поява усної проповіді в українсько-білоруській Православній церкві вважається також відгомінном католицького проповідництва. Однак, важливо також зазначити, що образ людини в XVII ст. у католицькій та православної літературі мав певні відмінності. Зокрема, російський дослідник М. А. Корзо зазначає, що у католицькій проповіді людина була включена у жорстку соціальну ієрархію; головним регулятором міжособистісних відносин була справедливість. У православної проповіді центр переносився із зовнішньої сфери у внутрішню (духа); тому тут не зустрічалося закликів до активної боротьби зі злом у світі; головним регулятором міжособистісних відносин вважалася любов [11; С. 155].

Православ'я на білоруських землях залишалося у середині XVII ст. найбільш масовою конфесією, однак зазнало важких втрат у зв'язку із наступом католицизму, поширенням унії та свавіллям шляхти. У білорусько-українському православ'ї виникло дві течії, одна з яких виступала різко проти латинства, друга ж була на межі двох цивілізаційних впливів, шукаючи взаємопроникнення. Остання течія більше схилилася до уніатського табору. Однак, неправильно було б вважати, що уніатська віра не мала позитивних результатів у культурно-духовному житті. Білоруський історик С. Морозова висловлює думку, що у XVII – XVIII ст. уніатська церква не стала місцем масової полонізації білорусів, а навпаки, етнічно диференціювала їх від поляків. При переході до уніатства етнічна належність не змінювалася. Віра, обряд, храми, духівництво, приходи, паства у джерелах XVII—XVIII ст. називалися "руськими". Уніатство, на її думку, мало своєю метою примирення двох конфесій, нейтралізації впливу католицького костюлу, припинення процесів денаціоналізації аристократії, однак, виконати це історичне завдання воно не змогло [12; С. 168].

І все ж багато документів та фактів з історії уніатства в Речі Посполитої у XVIII ст. свідчать про інше: православні знаходилися у важкому, нестерпному

становищі; уніатська церква на Замостському соборі 1720 р. прийняла догмати та обряди католицької віри, змінила богослужбові книги та ін. [13; С. 262, 267, 278].

Відомим фактом є те, що $\frac{3}{4}$ білоруських селян наприкінці XVIII ст. були уніатами. Однак, у першу чергу, необхідно поставити питання, як вони стали уніатами. Хоча, до уніатської віри населення приваблювала повага до його мовних, культурних традицій, як зазначають сучасні білоруські дослідники, ми все ж маємо констатувати, що перехід селян у нову віру відбувався переважно примусово, під тиском місцевих феодалів та католицького духовенства. Побічним свідченням цієї думки, окрім фактів, які наводять дореволюційні дослідники, є масовий перехід населення, яке опинилося вже у складі Російської імперії наприкінці того ж XVIII ст. у православну віру. Приєднання Білорусі до складу Російської імперії сприяло об'єднанню уніатів із православними. При цьому необхідно звернути увагу на те, що тоді Катерина II надала свободу католикам та уніатам в питаннях їх віросповідання. Відомо, що особливо у східній частині Білорусі понад 1,5 млн. уніатів наприкінці XVIII ст. перейшли у православ'я. Пізніше, лише у західній частині Білорусі уніатське населення та священники чинили великий опір об'єднанню із православними [1; С. 333–337]. Враховуючи політику російських царів у релігійному питанні на приєднаних білоруських землях, бажання їх відродити та поширити православну віру, необхідно, на наш погляд, вбачати у цьому не лише негативний вплив, як вище вже зазначалося. З іншого боку, не треба замовчувати й насильницькі методи російської влади, подальші утиски неправославних конфесій. Однак, підкреслимо, аналіз цієї політики має бути виваженим та всебічним.

Становище православних селян у Речі Посполитій було більш важчим, ніж селян-католиків, які теж піддавалися жорстокій експлуатації. Їх польські пани вважали «бидлом», нецивілізованими, негідними холопами; усіляко знущалися над ними, якщо вони не бажали навертатися до уніатства:

заточували у кайдани, виривали волосся, томили голодом, замурували у камінні стіни, топили тощо [9; С. 436].

На думку згаданого вже історика В. А. Ульяновського, у XVII ст. православні України проявляли велику активність у міжконфесійній боротьбі, переважно у міських братствах (наприклад, Львів). Говорячи про прийняття унії, автор цілком справедливо зауважує, що переважна більшість православного населення перебувала в стані повної залежності від конфесійних вподобань та лояльності землевласників (чия земля, того й віра/релігія); докладно не з'ясованим залишається те, як це населення розуміло боротьбу церков, сприймало унію на внутрішньому, особистісному рівні [2; С. 21]. У Білорусі найдовший опір насадженню унії чинили православні братства, які об'єдналися навколо Віленського Свято-Духова монастиря [8; С. 7]. З іншого боку, братства на українських та білоруських землях у складі Речі Посполитої, на думку російської дослідниці О. А. Фефелової, були надзвичайно складним та суперечливим явищем. Їх відносини з церквою були відображенням загального процесу формування станів на цих землях [14].

Український дослідник А. Колодний зазначає, що однією з причин вікової трагедії українства, яка не скінчилася і понині, є те, що впродовж усієї історії на українських землях не було релігійної єдності між регіонами, між народом та його духовними наставниками, періодично змінювалося домінування релігійних конфесій [15; С. 84–85].

Загалом, необхідно зробити такі висновки.

Становище православних на українських та білоруських землях було важким та складним. Брестська церковна унія 1596 року була штучним явищем в церковно-релігійному житті, незважаючи на ідеї примирення двох церков з боку влади та частини єпископату. Унія не зустріла масового схвалення та підтримки православних віруючих, не була ініційована ними.

Зважаючи на задуми Римо-Католицької церкви через уніатську віру сприяти поступовому наверненню віруючих у далекій перспективі в єдину, католицьку віру, важливо звернути увагу на те, ця ідея несла у собі багато

протирич. Не відкидаючи певною мірою цивілізаційний та культурний вплив Польщі на наші землі, необхідно зазначити, що зміна своєрідного «релігійного коду», закладеного у минулих століттях поколіннями багатьох православних, навряд чи могла б відбутися на тривалий час. Тому, зрозуміло, що уніатська віра не змогла у названий період пустити глибоке коріння, особливо там, де було твердим сповідання православної віри. Сучасний білоруський священник Олександр Романчук (Гродненська єпархія) справедливо зазначає, що належність до якої-небудь цивілізації означає не лише єдність людей у світоглядних та духовно-культурних питаннях, а й цілком певний стереотип поведінки на побутовому рівні [16]. Відомо, що релігійний світогляд увібрав історичні, національні, культурні традиції та звичаї наших народів. Він був внутрішнім стрижнем, підґрунтям почуттів та прагнень українського та білоруського народів в антифеодальній визвольній війні у середині XVII ст., багатьох повстаннях, заворушеннях селян, міської бідноти проти феодальної експлуатації, частини білоруської та української шляхти тощо. За допомогою змін у релігійному світогляді влада у Речі Посполитій розраховувала наблизити населення українських та білоруських земель не лише до своїх понять, традицій, культури, а й до покірності своїй долі.

Важко бути переконаним лише у позитивних намірах Речі Посполитої щодо українців та білорусів у релігійному питанні, знаючи вже і про подальшу долю православних віруючих у складі II Речі Посполитої в 1920 – 1930-і роки.

Від того, наскільки сучасні дослідники будуть намагатися об'єктивно та всебічно вивчати цю складну проблему, залежить подальша доля міжконфесійних відносин як в Україні, так і в Білорусі.

Література:

1. Довнар-Запольский М. В. История Белоруссии / М. В. Довнар-Запольский. – 2-е изд. – Мн.: Беларусь, 2005. – 680 с.
2. Ульяновський В. Минуле України через призму історії Православної Церкви: проблеми, уроки, перспективи // Київська старовина. – 2003. – №5. – С. 3–28.
3. Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький: Соціально-політичний

портрет. – К.: Либідь, 1993. – 502 с.

4. Казаков, Ю. Л. Самоидентификация шляхетского сословия в ВКЛ в конце XVI — начале XVII в. [Электронный ресурс] / Ю. Л. Казаков // Працы гістарычнага факультэта БДУ: Навук. зб. Вып. 4 / Рэдкал.: У. К. Коршук (адк. рэд.) [і інш.] – Мн: БГУ, 2009. – С. 13–20. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/1763>.

5. Филатова Е. Н. Политика царского правительства на Беларуси (1772–1860 гг.): историография проблемы [Электронный ресурс] / Е. Н. Филатова // Працы гістарычнага факультэта БДУ: навук. зб. Вып. 2 / рэдкал. У. К. Коршук (адк. рэд.) [і інш.] – Мн: БДУ, 2007. – С. 66–76. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/1763>.

6. Руда О. Берестейська унія у дослідженнях львівських польських істориків (1890–1914) // Проблеми слов'янознавства. – 2008. – Вип. 57. – С. 63–72.

7. Архиепископ Афанасий (Мартос). Беларусь в исторической государственной и церковной жизни [Электронный ресурс] / А. Мартос. – Мн: Изд-во Белорусского экзархата, 2000. – 352 с. – Режим доступа: <http://old.pravoslavie.by/podpod>.

8. Кривонос Ф. Православная церковь в истории Белоруссии [Электронный ресурс]: Спецкурс лекций для Минской духовной семинарии/ Ф. Кривонос. – Жировичи, 1999. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/181381>.

9. Брянцев П. Д. История Литовского государства с древнейших времён. – Вильно: Тип. А. Г. Сыркина, 1889. – 659 с.

10. Йосипенко С. Церковні реформи Петра Могили і становлення нової православної релігійності у другій половині XVII – на початку XVIII ст. // Мандрівець. – 2008. – №1. – С. 78–84.

11. Корзо М. А. Образ человека в проповеди XVII века. – М.: ИФРАН, 1999. – 189 с.

12. В. Вяргей, І. Ганецкая, М. Гурын. Гісторыя Беларусі (у шасці тамах). Трэці том. – Мінск, ВП "Экаперспектыва", 2004. – 344 с.

13. Унія в документах: Сб. / сост. В. А. Теплова, З. И. Зуева. – Мн.: «Лучи

Софии», 1997. – 520 с.

14.Фефелова О. А. Православные братства на восточнославянских территориях Речи Посполитой во второй половине XVI – первой половине XVII веков: Автореф. дис. ....канд. ист. наук: 07.00.02 [Электронный ресурс]. – Томск, 2001. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com>.

15.Міжнародна наукова конференція «Українське християнство: історія трагедій та уроки сьогодення (1596–1686–1946) // Тернопіль, 3 листопада 2006 року // Мандрівець. – 2006. – №6. – С. 84–86.

16.Романчук А. Воссоединение униатов и исторические судьбы белорусского народа [Электронный ресурс]: сайт Гродненской епархии: / А. Романчук. – 2005. – Режим доступа: <http://www.pravoslavie.ru/arhiv/5276.htm>.

Власюк И. Н. Положение православных на украинских и белорусских землях в составе Речи Посполитой

В статье анализируется положение православных на украинских и белорусских землях в составе Речи Посполитой, с учётом дискуссионных аспектов проблемы. Уделяется внимание развитию христианства на этих землях в период до 1569 г. На основе исследований разных периодов сделана попытка дать объективную оценку Брестской унии 1596 г. и дальнейшему развитию униатской веры.

Положение православных на украинских и белорусских землях было тяжёлым и сложным. Брестская церковная уния 1596 года была искусственным явлением в церковно-религиозной жизни, невзирая на идеи примирения двух церквей со стороны властей и части епископата. Уния не встретила массового одобрения и поддержки православных верующих, не была инициирована ими.

Учитывая замыслы Римо-католической церкви через униатскую веру способствовать постепенному обращению верующих в далекой перспективе в единую, католическую веру, важно обратить внимание на то, эта идея несла в себе много противоречий. Не отвергая в определённой степени цивилизационное и культурное влияние Польши на наши земли, необходимо отметить, что изменение своеобразного «религиозного кода», заложенного в прошлых веках поколениями многих православных, вряд ли могло бы состояться на длительное время. Потому, понятно, что униатская вера не смогла в названный период пустить глубокие корни, особенно там, где было твёрдым исповедание православной веры. Известно, что религиозное мировоззрение вобрало исторические, национальные, культурные традиции и обычаи наших народов. Оно было внутренним стержнем, глубинной основой чувств и стремлений украинского и белорусского народов в антифеодальной освободительной войне в середине XVII ст., многих восстаниях, волнениях крестьян, городской бедноты против феодальной эксплуатации, части белорусской и украинской шляхты. С помощью изменений в религиозном мировоззрении власть в Речи Посполитой рассчитывала приблизить население украинских и белорусских земель не только к своим понятиям, традициям, культуре, но и к покорности своей судьбе.

Трудно быть убеждённым лишь в позитивных намерениях Речи Посполитой относительно украинцев и белорусов в религиозном вопросе, зная уже и о последующей судьбе православных верующих в составе II Речи Посполитой в 1920 – 1930-е годы.

От того, насколько современные исследователи будут пытаться объективно и всесторонне изучать эту сложную проблему, зависит последующая судьба межконфессиональных отношений как в Украине, так и в Беларуси.